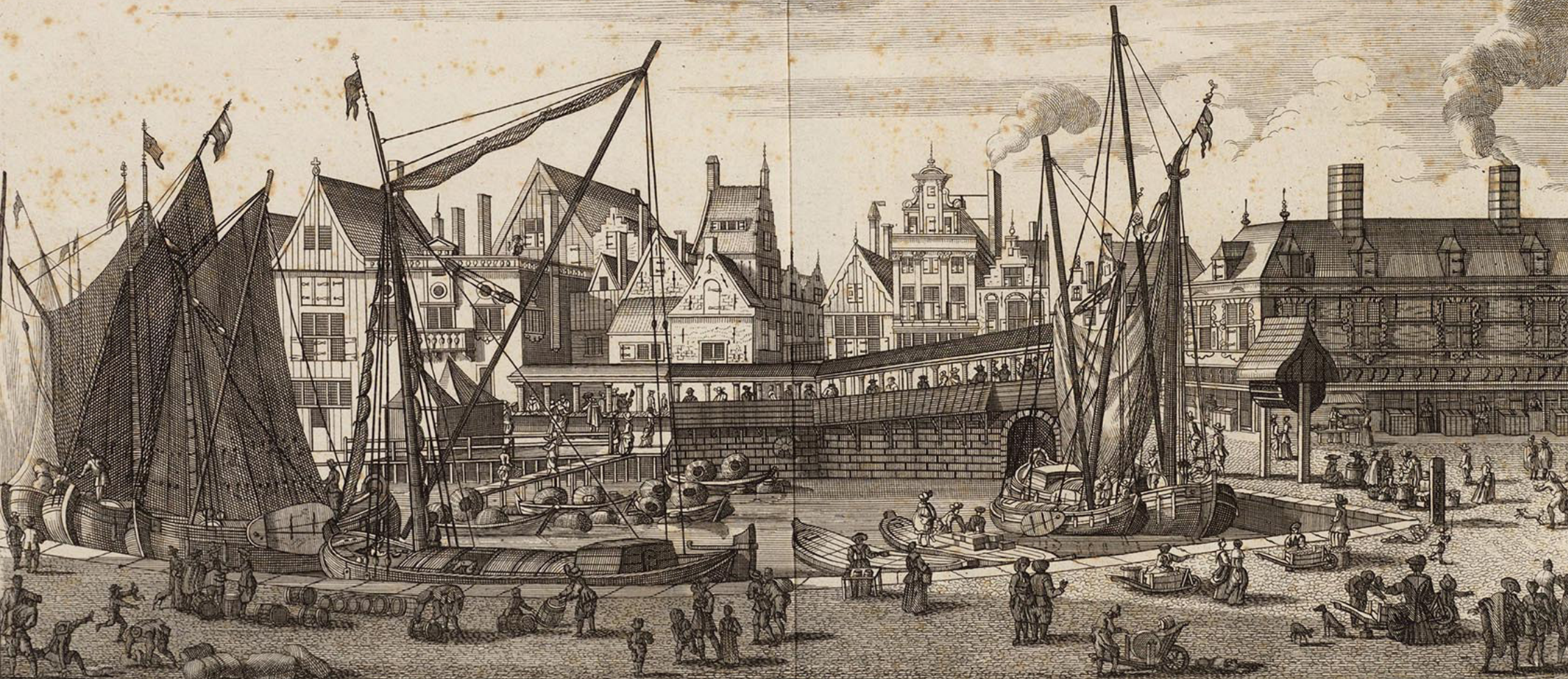

de Groote Vischmarkt op de Dam

¶ it was vertrouwd gebied voor Bicker Raye. De oudere broer Joan had al een tijdje het voorrecht het belangrijke en lucratieve baantje van afslager op de vismarkt te vervullen. Die was echter ook kapitein ter zee bij de Admiraliteit en af en toe maakte hij een reis met met een schip. Hij kreeg door bemiddeling van de Admiraliteit het recht om gedurende zo'n reis zijn baan te behouden maar moest dan wel een substituut sturen. Nou was dit sowieso de gebruikelijke gang van zaken dus daarin wijzigde niet veel. De belangrijkste bezigheid was het incasseren van de vergoeding en een deel daarvan (25%) weer uit te betalen aan de assistent. Jacob kon niet wachten om het baantje over te nemen, maar moest nog geduld hebben. Op de Grote Vismarkt op de Dam werd overigens hoofdzakelijk zeevis verkocht, de riviervis was eerder al verhuisd naar de Nes.

Zo'n baan aantreden ging volgens een vast ritueel. Alle visvrouwen en knechten van de markt moesten één keer met z'n allen getrakteerd worden! Bicker Raye vermeldt in zijn dagboek het aantreden van een nieuwe penningmeester van de Grote Vismarkt, Cornelis Hagelis op 10 juni 1735. Hagelis was een ludieke figuur en koos 'Het Turfschip van Breda' op de Rozengracht als locatie, bekend als lichtvaardige hangplek voor jong Amsterdam. In datzelfde jaar hoort Jacob dat zijn broer binnenkort gouverneur van Suriname zal

- ▲ De vismarkt met zijn banken en kooplustig publiek; links het Huis onder het Zeil, de waag en het stadhuis
- ◀ Grote drukte in het Damrak voor de vismarkt; de markt is van de Vijgendam gescheiden door een lange bebouwing met twee vispoorten (zie vlgde pag.)

worden en zit nu gespannen te wachten of hij diens aanstelling kan overnemen. Dat gebeurt eindelijk op 14 februari 1736. Eerst legt hij voor de burgemeesters een eed af, want het gaat om geld dat de afslager bijeen vergaart en aan de stad afgedragen wordt. Hoe werkte dat financieel?

De stad kocht vis in het groot in, of liever: claimde de verkooprechten van elke vis die Amsterdam binnengebracht werd. Een partij werd eerst door keurmeesters beoordeeld en na goedkeuring door marktmeesters in porties te koop aangeboden. De afslager zorgde voor een maximale opbrengst door steeds te verkopen aan de hoogstbiedende.

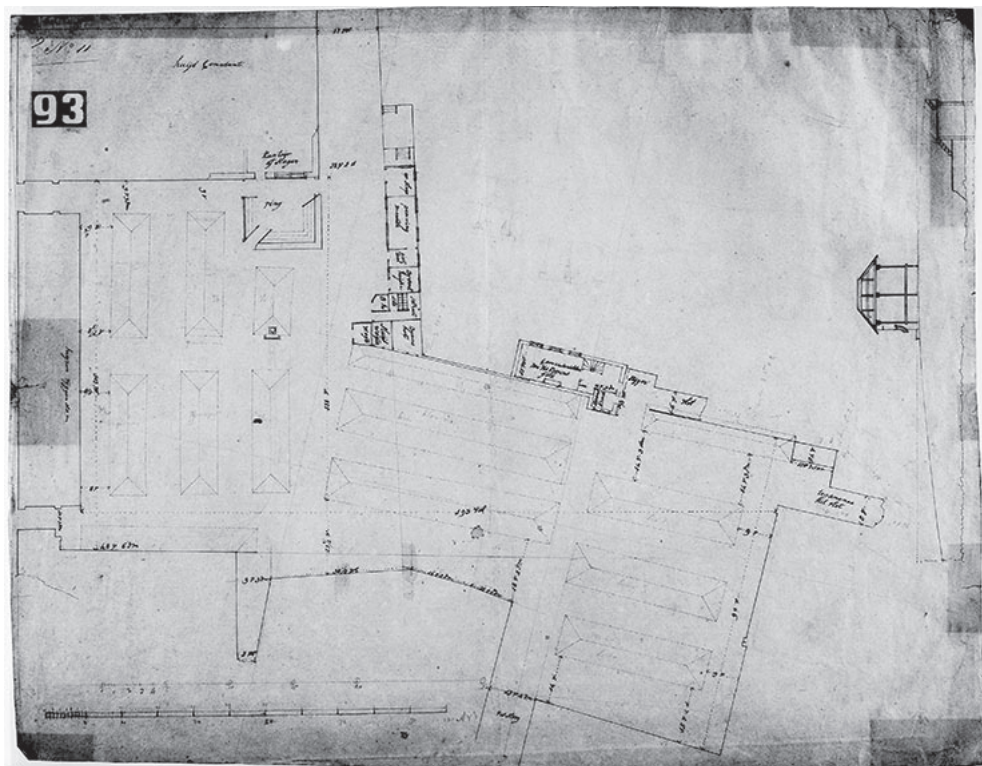
Op 22 februari had Bicker Raye al Hendrik Verschuur aangesteld als substituut en aan de burgemeesters voorgesteld, waarop die hun zegen gaven. Jacob beperkte zich tot het af en toe zijn neus te la-

- ◀ Ongeveer in dezelfde tijd dat Bicker Raye hier rondliep, tekende Reinier Vinkeles de Vijgendam met het Huis onderhet Zeil en de kleine Vispoort
- ▼ De grote vispoort met een doorkijkje naar het terrein van de vismarkt

ten zien, zodat het leek of hij wel degelijk geïnteresseerd was in de handel en wandel van de Grote Vismarkt. Oh, ja, en natuurlijk om zijn vergoeding te komen innen! Die bedroeg $2\frac{1}{2}\%$ van de zuivere winst op de die dag verkochte vis. Die bedroeg gemiddeld f20.000 per maand en daarvan kreeg de afslager dus $2\frac{1}{2}\%$ ofwel gemiddeld f500, een vorstelijk inkomen voor die tijd. Zelf het kwart dat de substituut daarvan kreeg, was goed voor een bovengemiddeld inkomen voor een burger.

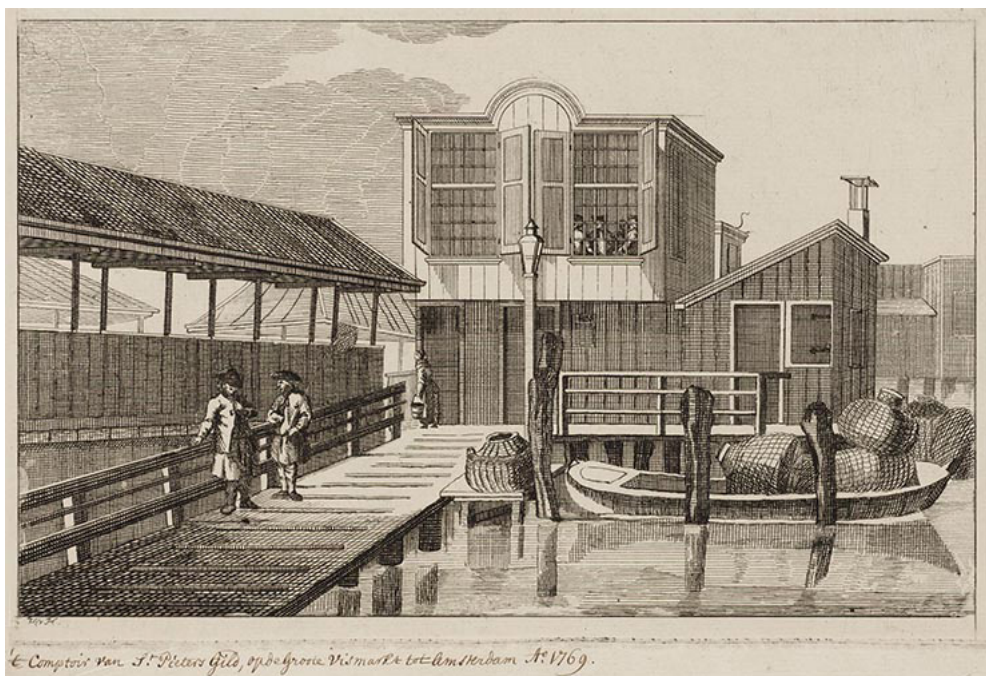
Op donderdag 20 september 1736 was het Jacobs beurt om te trakteren. Hij nodigde de 130 visvrouwen en 20 knechten uit in de Doelen op 't Singel. Dat was niet even een uurtje of zo, nee, na het werk

van die dag werden die 150 mensen de rest van de middag, de avond en een groot deel van de nacht gefêteerd. Bicker Raye was meteen een geziene figuur op de vismarkt.

Op 15 april 1740 viel een hoogzwangere visvrouw dermate ongelukkig dat ze binnen een kwartier overleed. Na nader onderzoek bleek ze zwanger van een tweeling, waardoor ze al extra zwaar was geworden. De tweeling was eveneens dood. Geld voor een begrafenis had de achterblijvende echtgenoot niet en daarom was er een

- ▲ En zo zag dat er aan 't begin van de eeuw er over het Damrak gezien uit
- ◀ Voor de sloop voor Zochers beurs wordt de Grote Vismarkt nog eens opgenomen; klik de afbeelding om op het origineel in te kunnen zoomen

collecte gehouden onder het personeel van de markt. Ook Jacob moest zijn steentje bijdragen.

Maart 1741 was Bicker Rayes eerste topmaand met een inkomen voor hem van f676 waarvan f169 voor Vershuur. Voor Jacob reden genoeg voor een dagboekvermelding.

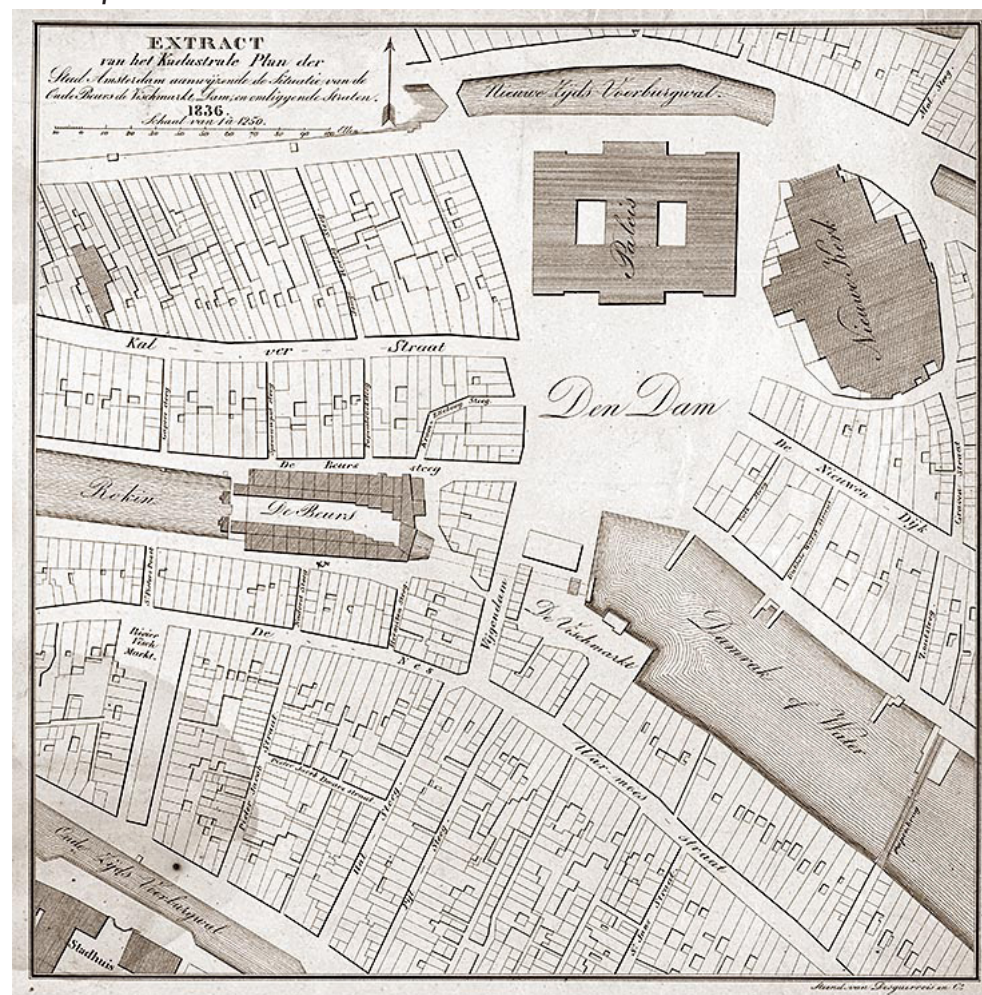
Nog zo'n toppertje. Op 30 oktober 1742 worden twee enorme kabeljauwen op de markt gebracht die samen f47 opbrengen. Wij waren eerder benieuwd met het gewicht van de vissen, maar dat vindt Jacob blijkbaar niet interessant.

Op 2 februari 1744 is er op de vismarkt weer een dode te betreuren.

- ▲ Het kantoor van de marktmeester van de Grote Vismarkt (rechts) en het kantoor van het Sint Pieters gilde van de Viskopers en Vleeshouwers
- Nog een plattegrond van de Dam en omstreken met de vismarkt die helemaal niet zo 'groot' was; dat sloeg meer op de oudste en belangrijkste

Alhoewel, betreuren? Jacoba Jooste had zich laveloos gezopen, was hier en daar brutaal tekeer gegaan en had zich toen op het secreteet teruggetrokken en was daar dood gebleven. Over een eventuele collecte geen woord.

Nee, dan diste Bicker Raaye liever weer een succesverhaal op. De twee laatste dagen van februari was zoveel vis verkocht dat hij die week f200 beurde.

Weer een ongeval op 'zijn' markt. Het was glad op de vismarkt en een visvrouw viel en braak haar heup, of wat Bicker Raye ook bedoelt met 'ontheuft'. Je zou dat niet verwachten, dat het zo'n gevaarlijke werkplek was. Voor hemzelf ook! In februari 1747 had hij het zwaar te verduren van de jicht, door hem steeds podagra genoemd. Hij moest voor langere tijd zijn arbeid laten liggen, zelfs de pen kon hij niet meer hanteren.

Op 20 februari 1749 arriveert in de Buiten-Amstel een Maasvisser met een grote boomschuit waarin 300 levende zalmen zwemmen die naar de markt gebracht worden. Dat is nog nooit gebeurd maar zal, gezien de opbrengst op de vismarkt, zeker herhaald worden.

De zalmvisserij was een aparte vismethode en zo lucratief dat de achterlanden begonnen te klagen dat de Nederlandse vissers zoveel vingen dat er steeds minder trekzalmen doordrongen. Een klassiek voorbeeld van overbevissing en dat leidde in de 19e eeuw dan ook tot een traktaat tussen de Rijnlanden en de oeverstaten. De overbevissing had toen al zijn destructieve werk gedaan; de zalmstand holde achteruit. Die achterlanden namen wraak en vervuilden de rivieren dermate dat geen zalm meer de rivieren opzwom om kuit te

schieten. Het werd zo erg dat we ook geen drinkwater meer uit de rivieren konden halen. Toen werd het tijd voor een omgedraaid traktaat... en dat nam ook ongeveer een eeuw in beslag.

Leuk bericht van de vismarkt op 7 november 1752. Een visvrouw vindt bij het schoonmaken van een schelvis een gouden ring. De afslager vindt dat zo curieus dat hij de ring van de vrouw koopt en als aandenken laat graveren.

Op 5 september 1753 trouwt substituut Hendrik Verschuur met jufvrouw Van Maalen uit Sloterdijk.

Op 13 maart 1756 is weer eens een record te melden. In die week wordt er voor f8316 aan vis verkocht, waaronder veel zalm, dood en levend. Een visvrouw weet voor één gulden een hele zalm te scoren. Bicker Raye natuurlijk in z'n nopjes.

Een vis die het niet redde tot de vismarkt was de dode walvis die hartje winter 1762 op het strand van Zandvoort aanspoelde. Je zou ook niet willen geloven die iemand daar een eindeloze trekschuittocht en een fikse wandeling naar het strand voor overhad om een penetrant stinkend kadaver te bezichtigen. Geen pretje! Maar nauwelijks was bekend geworden dat er een bijna 18 meter lang zeemonster was aangespoeld of duizenden Amsterdammers trokken er naartoe. Daar stond een kraam klaar met de eerste afbeeldingen van het monster, die de nieuwsgierigen voor 12 stuiver mee naar huis konden nemen.

Maart 1762 bracht alweer een recordomzet met zich mee, een nettowinst van f10.063 in één week tijd tegen vorig jaar f8525. We krijgen de indruk dat dit de belangrijkste weetjes over zijn werk op de Grote Vismarkt uitmaken: zijn geldelijk profijt.

◀ *De zalmvisserij kende een afwijkende techniek en vond plaats in de benedenstroom van de grote rivieren in ons land*

Als er vis gekocht werd op de markt zeulde je die niet wie weet hoe-
ver zelf naar huis. Nee, daar had je de officiële visdragers voor. De
zogenaamde vis-thuisbrengers, aangesteld door de regenten van het
Spinhuis. De populairste was zonder meer ‘Gilbert zonder handen’.
Hij had echt geen handen meer en droeg de vis in een mand aan een
hengsel rond zijn hals. Gilbert had vroeger op een oorlogsschip ge-
diend en was daar zijn handen kwijtgeraakt. Hij had op een kanon
gezeten om de loop schoon te maken, terwijl het net klaargemaakt
was om opnieuw af te vuren. De handen met een flink stuk onderar-
men werden eraf geschoten en Gilbert werd in zee gekatapulteerd.
Hoewel hij ook aan het onderlichaam gewond was geraakt, wist hij
zich drijvende te houden tot hij gered werd. Voor de marine deugde

- ▲ In 1762 spoelde een dode potvis aan op het strand van Zandvoort
- Een visdrager, maar dan met handen (zie tekst)

hij toen ook na genezing niet meer en de Admiraliteit bemiddelde in
dit baantje op de vismarkt. Gilbert vond zelfs een soldatenweduwe
die hem met zijn bescheiden maar vaste inkomen wel wilde trou-
wen. De vrouw voegde ook in op de vismarkt om de handen te zijn

die haar man tekort kwam, net zoals ze haar soldaat op het slagveld ook had bijgestaan.

Was het vroege voorjaar, eind maart altijd goed voor een recordomzet, de herfststormen roomden dit financiële succes altijd af. In 1767 heersten enkele zware stormen en zo'n 100 schepen vergingen..., vissersschepen dus. De schepen waren verzekerd maar de bemanning vond vaak de dood. Bicker Raye weet niet beter dan te piepen dat zijn inkomen in die tijden wel heel erg zakt. Dat ondanks het feit dat de prijzen voor vis dan torenhoog stijgen door het schrale aanbod. Die treffer van een zalm voor één gulden is nu eentje van f16 en dan is ie nog dood ook.

De visvrouwen gebruiken snijgereedschap om de vis schoon te maken – hakbijlen, fileermessen – die af en toe geslepen moeten worden. Daartoe staat op de vismarkt bijna permanent een scharesliep. Praktisch, maar ook gevaarlijk. Een slepersjongen struikelt in 1768 en valt in een serie net geslepen gereedschap en snijdt de pees van een been door. Weer een ernstig ongeluk op de vismarkt.

1769 was net begonnen toen op 25 januari de paarden voor de koets van schepen Willem Backer voor het stadhuis op hol sloegen en dwars door de net aangevoerde vis voor die dag het Damrak opstormden. De koets ging aan flinters en met alleen het onderstel achter zich aan joegen de paarden tussen de visvrouwen door, die alle kanten opstoven. Er gebeurden wonder boven wonder geen ongelukken maar Bicker Raye stelde voor zijn dagboek vast “als dat de visvrouwen, seer ontstelt, drinken en pissen moesten”.

We hoopten iets meer van vis als belangrijkste volksvoedsel en van de praktijken op de markt te vernemen, maar het waren ongelukken en recordomzetten die Bicker Raye interesseerden. Wij hebben via de afbeeldingen toch iets meer inzicht willen geven in de dagelijkse praktijk van de vismarkt.